

Livet efter døden: En sociologisk kvalitativ undersøgelse af gamle efterladtes sorg efter tab af deres partner.

Af Rikke Nøhr Christensen og Sidse Schoubye Andersen

Specialet er et sociologisk studie af sorg i alderdommen. Nærmere bestemt hvilken betydning sociale og kulturelle forventninger, der præger denne livsfase, har i forhold til, hvordan gamle efterladte fremstiller og håndterer sorgen efter tabet af deres gamle partner. Et centralt udgangspunkt er således, at sorg er en social følelse, der formes af den kultur og de sociale omgivelser, som sorgen indskrives i. Sorg betragtes altså ikke som en iboende, universel eller isoleret følelse, men derimod som en følelse, der opstår og formes i samspil med den gamle efterladtes omgivelser. Af samme grund består en del af undersøgelsen i at belyse, hvordan andre pårørende håndterer gamle efterladtes sorg, og hvilken betydning denne håndtering har for de gamles egen sorghåndtering.

Specialet søger at besvare:

- Hvordan gamle efterladte fremstiller og håndterer sorgen efter tabet af en gammel partner?
- Hvordan gamle efterladtes fremstilling og håndtering af sorgen kan ses i relation til sorgkulturen samt den kulturelle forståelse af aldring og alderdom?
- Hvordan gamle efterladtes sorg håndteres samspillet mellem gamle efterladte og deres pårørende?

Det empiriske grundlag består af 21 kvalitative interview. Langt de fleste af disse er interview med gamle efterladte i alderen 63-94 år, nærmere bestemt har vi foretaget seks enkeltinterview og tre fokusgruppeinterview. Endvidere inkluderer undersøgelsen to kvalitative interview med børn af gamle efterladte. Sidst, men ikke mindst, belyser vi gamles sorg ud fra et gruppeinterview med to yngre efterladte. At vi inkluderer dette empiriske niveau skyldes vores tese om, at tab og dermed sorg tillægges forskellig betydning afhængig af den position, som både den efterladte og den afdøde indtager i sorgkulturen. Vores tese er mere specifikt, at alder er af afgørende betydning for den position, man indtager og tildeles i sorgkulturen.

Specialets hovedkonklusion er, at gamle menneskers sorg over at miste en partner behandles som en form for andenrangs sorg, idet døden betragtes som en naturlig følgesvend i alderdommen. Et gennemgående aspekt er, at de gamle efterladtes sorgfortællinger tager udgangspunkt i en modsætning – en modsætning mellem brud og kontinuitet: På den ene side giver de udtryk for, at tabet er et voldsomt brud – et brud med de roller og rutiner, som de har haft med partneren. De forklarer, at tabet føles som at miste en del af sig selv. På den anden side forklarer de interviewede samtidig, at tabet er naturligt, forventeligt, acceptabelt og derfor meningsfuldt. I forlængelse heraf understreger de gamle efterladte yderligere, at de ikke sørger. De beskriver således alderdommen som en livsfase, i hvilken man skal forberede sig på selv det værste. Alderdommen er således en livsfase, hvor det forventes og accepteres at alle dårligheder indtræffer. Med andre ord er alderdommens kontinuitet ikke kontinuitet. Alderdommens kontinuitet er diskontinuitet.

Denne forståelse af alderdommen har konsekvenser for de gamles sorghåndtering. At døden er noget, som man skal og bør forvente i denne livsfase betyder, at tabet fremstilles som naturligt, og at "normal" sorg i alderdommen forventes at være udramatisk eller ligefrem ikke-eksisterende. De forventninger, der knytter sig til gamle efterladtes sorg, kan derfor betegnes som alderistiske, dvs. aldersdiskriminerende. Tabet af et gammelt liv er ikke adgangsgivende i forhold til at udtrykke sorg. Sørger den gamle efterladte alligevel over tabet af et gammelt liv, stemples vedkommende som en egoist, en "pivskid" eller en pessimist. Af samme grund ønsker de gamle interviewpersoner ikke medlidenhed fra deres pårørende, da de derved risikerer at kunne identificere sig – og blive identificeret – som en "pivskid", der dvæler i selvmedlidenhed. En måde, hvorpå de kan undgå dette, er ved at fokusere på de positive ting i tilværelsen og udvise taknemmelighed over for de mange år, de trods alt har fået med partneren. Omvendt beundrer og roser de interviewede pårørende ligefrem deres forældre for, "hvor godt de klarer det". Bagsiden ved de gamles følelshåndtering er, at de pårørende ikke opfatter, at de gamle efterladte måske sørger og har behov for ekstra støtte og omsorg. Vi vurderer, at dette kan fastholde og forstærke de gamle efterladtes overbevisning om, at de ikke er berettiget til hverken at sørge eller modtage sympati fra de pårørende. Interaktionerne med de pårørende kan således forstærke den efterladtes følelse af, at det er rigtigt og naturligt at håndtere sorgen ved at underspile den og "vise den glade side".

Den andenrangs position i sorgkulturen, som gamle indtager, kan forstås med udgangspunkt i samfundets strukturelle indretning. Gamle efterladtes sorg er på samfundsplan institutionaliseret som ikke-eksisterende, hvilket illustreres ved fraværet af sorggrupper målrettet gamle mennesker. Det institutionelle fravær af organisationer, der anerkender og håndterer gamles sorg, reproducerer og forstærker den sociale konstruktion af gamle efterladtes sorg som ikke-eksisterende. Dermed vedligeholdes deres aldersdiskriminerede position i sorgkulturen.